

ШУМЕНЦИ, ВЪЗПИТАНИЦИ НА КИЕВСКИ УЧЕБНИ ЗАВЕДЕНИЯ (1878-1912 г.)

Росица Ангелова

RESIDENTS OF SHUMEN WHO GRADUATED FROM KYIV
EDUCATIONAL INSTITUTIONS (1878-1912)

Rositsa Angelova

Abstract: *The article focuses on residents of Shumen who graduated from Kyiv educational institutions in the period 1878-1912. After the Liberation, 12 young men and women from Shumen studied in Kiev. The largest number of them studied dentistry – 5/ Anika Sp. Kusheva, Yordanka Kaldaramova, Nevena Slavova, Dosya Yanakieva, Andrey Sermov/. One of them, Iliya P. Dyugmedzhiev, studied at a military school, Svetlana Todorova studied pedagogy, three other studied medicine /Drumi V. Drumev, Dimitar S. Stamatov, Pavel P. Hristov/, two choose theology – Preslav Dobroplodni and Ivan P. Zlatarov.*

The paper discusses the significance of the city of Kiev for the formation of Bulgarian intelligentsia after the Liberation. It should be noted that Shumen residents were included in the medical group that laid the foundations of Bulgarian dentistry, obstetrics and gynecology. Voynikova and Dobroplodni contributed to the development of Bulgarian pedagogy and journalism with their periodicals. All Shumen youth, albeit for a short time, returned to their native Shumen, but then decided to share their knowledge and experience on a national level and thus contributed to the modernization of the Third Bulgarian State, being in no way inferior to the Western European graduates in their realization.

Keywords: *Shumen, Kiev, educational institutions, modernity, the Third Bulgarian State*

DOI: <https://doi.org/10.46687/XPAX8551>

Интересът към Русия и получаването на образование в нейните образователни структури е традиция от възрожденската епоха. Киев става важен просветен център за българите в пределите на Руската империя. Киевските учебни заведения оказват значима роля в историята на новобългарската просвета и култура. За това допринася фактът, че още в зората на XIX в. са отпуснати първите 20 стипендии на младежи за обучение в Киев.

Тази тенденция продължава и след Освобождението и се свързва както с променените външнополитически условия, така и със засиленото търсене на европейски учебни заведения, където да учат българските младежи. През 1881 г. по инициатива на руското външно министерство се изработват и приемат нови правила за прием в руските учебни заведения. Отчита се, че приоритет трябва да имат висшите учебни заведения. Подборът е оставен в ръцете на духовните власти на съответната славянска държава, а за учебните заведения на военното и гражданското ведомство е необходима държавна препоръка. В Княжество България прошенията се събират в Дипломатическото консулство в София. Те, от своя страна, се изпращат в Постоянната комисия по образованието в Русия на южните славяни до 1 април. В молбата си кандидатът следва да посочи училището, за което кандидатства, и да приложи документи за това къде и какво е учил дотогава. Важно е да бъдат посочени обстоятелства, свързани с родителите, имущественото им състояние, степента на владеене на руски език, както и

препоръки от местните духовни и светски власти. Категорично всички, получили руско образование на издръжка на императорското правителство, са длъжни след завършване да се завърнат в Княжество България и да не постъпват на руска държавна служба (Tanchev 2013: 40-41).

След 1883 г. настъпва промяна по отношение на българите, желаещи да се учат в Русия. Определено тя се свързва с българския княз Александър I, който предприема стъпки за ограничаване на руското влияние в Княжество България. Доказателство за това е, че Министерство на народното просвещение (МНП) отпуска само 3 стипендии за учебни заведения в Русия. В отговор Русия разрешава от септември 1883 г. да се приемат над определената квота младежи от славянските страни в Медицинския факултет на Московския университет, Харковския ветеринарен институт и Харковския технологически институт. Постепенно се усъвършенства и документът за завършено образование. От 1884 г. зрелостниците получават диплом, а не както дотогава свидетелство. За уеднаквяване на кандидатите от МНП е прието всеки кандидат да представи документ за успешно преминал курс за изучаване на класически езици. Все пак е направен компромис за тези, които нямат такъв документ – те могат да бъдат записани, но ако представят удостоверение, да преминат в славянска гимназия пълен курс дори и на един древен език (Tanchev 2013: 43). Напливът към руски училища е неравномерен, но за това причините са и българо-руските отношения, както и тези от вътрешен характер. Така след Първата руска революция от 1905-1907 г. са спрени руските стипендии за следване на младежи от славянските страни, включително и от България.

Каква е картината за българските младежи, учещи в Русия, по отношение на избраните градове и специалности?

Право в Русия учат 191 младежи, като най-предпочитан е Юридическият факултет на Новорусийския университет в Одеса. Българи учат и в други три средища – Москва – 55; Санкт Петербург – 38; Киев – 23. Мъжете предпочитат Учителския институт в Москва, Висшия педагогически курс в Киев, Учителския институт в Санкт Петербург и Педагогическото училище в Гатчино. Друга предпочитана специалност е медицината. През разглеждания период в граждански и военни медицински учебни заведения учат общо 275 души. Най-много те са в Москва – 95, и в Киев – 70. Най-малко са в Одеса (Tanchev 2013: 48-52).

В духовни семинарии и академии учат 298 български младежи. В Киев са най-много – 135. В Одеса има само семинария. В академиите са съответно: Киев – 52; Санкт Петербург – 42, Казан – 28 и Москва – 18. Те рекрутират и нуждата от български свещеници. Други места, където се учат българи, са богословските факултети в австрийския град Черновиц и в Букурещ (Tanchev 2013: 48-52).

Стоматология или зъболекарство изучават 155 българи. Зъболекарските училища са под управлението на Министерството на вътрешните работи. Всеки кандидат трябва да има завършено шестокласно образование. Курсът на обучение е 2,5 години. След завършване те получават статут на зъбни лекари и могат да открият своя практика. За да получат обаче диплом, те трябва да положат изпит в университет или във военномедицинска академия. Съществено се увеличава броят на жените, които се учат по тази специалност след 1905 г., когато е обявено, че в зъболекарските училища могат да постъпват завършили средно образование, т.е.

може без 6 клас, завършен в Русия, но след завършване нямат право на зъболекарска практика в Русия (Tanchev 2013: 50-51).

Акушерство в Русия учат 53 девойки. Това става в Павловския родилен приют в Одеса, в Императорския клинически акушеро-гинекологически институт и в Дамското лазаретско отделение при Главното дружество на Червения кръст в Москва, Акушерското отделение на Киевската градска болница „Цесаревича Александр” и Акушерския институт при Университета „Св. Владимир” в Киев и др. (Tanchev 2013: 51).

Военното образование безспорно е лидер в руското образование. Николаевската академия на Генералния щаб е в Санкт Петербург и в нея учат 127 души. Има и незавършили, като причините са различни: Съединението на Княжество България и Източна Румелия и последвалата Сръбско-българска война, Балканските войни и здравословни проблеми. В Санкт Петербург обучение се получава и в Николаевската инженерна академия, в Александровската военноюридическа академия, в Императорската военномедицинска академия и в Николаевската морска академия.

Запазено място имат руските офицерски школи. Така в Офицерската кавалерийска школа в Санкт Петербург се усъвършенстват 22 души, в Офицерската артилерийска школа в Царское село край руската столица – 50 представители на българската армия, във Водноелектрическата школа в Санкт Петербург се учат 12 български офицери. Особено популярна е школата, известна като Офицерски морски класове – минен, електротехнически, артилерийски, радиотелеграфен, подводен – в Кронщадт, през която преминават обучение 32 българи, от които мнозина са предсрочно отзовани (Tanchev 2013: 59).

В Русия през периода 1879-1912 г. се учат 2369 младежи. Важно е да се отбележи, че това не е точната цифра, тъй като много млади хора не постъпват в руско висше или професионално учебно заведение и се записват в гимназии – в Николаев, Киев и Одеса, и са извън това число. Безспорно най-много учат във военни училища в Санкт Петербург като град.

Как изглежда шуменското присъствие в руски учебни заведения в периода от Освобождението до 1912 г.? Най-много младежи учат в Санкт Петербург – 30, следва Москва – 14, Киев – 12, Одеса – 9, Харков – 7, в Севастопол, Николаев и Тула по един човек и трима в Кронщадт. Забелязва се едно силно присъствие, което се конкурира с това в западноевропейските училища и университети. За сравнение – в Италия се обучават десет младежи; в Швейцария – около 60; във Франция са около 45; в Германия – около 50 и в Австро-Унгария – 45 (Tanchev 2000; Tanchev 2001; Tanchev 2001A; Tanchev 2008; Tanchev 2009; Tanchev 2009A; Tanchev 2010; Tanchev 2011; Tanchev 2011A; Tanchev 2013).

Свой запазен периметър за българите и в частност за шуменци има Киев. Днес градът е столица и най-голям град на Украйна. Киев е град с богата история. Още през IX в. е център на Киевска Рус. Известно време е част от Монголската империя, след това – от Великото Литовско княжество и Полша. През XVII в. Киев е завладян от Руското царство, а през 1921 г. е присъединен към Съветския съюз. От 1934 г. е столица на Украинската съветска социалистическа република. Градът е богат на история, културни пластове и културно-историческо наследство.

Интересът на шуменските младежи към киевските образователни структури датира още от периода на Възраждането. През възрожденската епоха

тук учи Васил Друмев (1840, Шумен – 1901, Велико Търново), интересна и разнолика личност. Роденият в Шумен Васил учи в родния си град при известните даскали Сава Доброплодни и Стефан Изворски. Завършвайки класното училище в Шумен през 1856 г., Друмев е назначен за помощник-учител. Само две години по-късно се отправя към Одеса и постъпва в Духовната семинария. Настанен е в Южнославянския пансион. Въпреки лутанията той завършва семинарията през 1865 г. и постъпва в Киевската духовна академия. В Киев наред със следването Друмев продължава литературната си дейност, започната още в Одеса. През 1873 г. приема монашески сан и започва бързото му издигане в църковната йерархия. На следващата година е ръкоположен за епископ под името Климент Браницки. След Освобождението е ректор на Богословското училище при Лясковския манастир „Св. св. Петър и Павел“ и управляващ Търновската епархия. Тласък получава неговата политическа кариера. Многократно е избран за депутат. Митрополит е на Търновска епархия от 1884 г. Председател е на Българското книжовно дружество от май 1898 г., но по здравословни причини се отказва скоро; председател е и на Българския червен кръст. Участва в списването на сп. „Духовен прочит“ (1881-1882). Умира на 10 юли 1901 г. Лице на две епохи, Васил Друмев – митрополит Климент, извървява сложен и противоречив път на развитие като висш духовник, обществен и политически деец (Ignatovski 2000: 3-60).

В Киевската духовна семинария учи роденият в Жеравна през 1838 г. Тодор Петров Икономов, който обаче завинаги свързва живота си с Шумен (Hristov 2008: 444-454). Икономов учи в родната Жеравна, Разград и Сливен. Възпитаник е и на католическия лицей Бебек, където учи заедно с шуменецата Димитраки Константинов. През Одеса заминава за Киев, където се записва в Духовната академия и черпи знания и от университета „Св. Владимир“. През XIX в. Русия и в частност Киев са средище на духовно-интелектуалния елит. В Киевската духовна семинария образование получават видни българи, съществувала пансион за южнославянските младежи, отпускат се стипендии на българи. Икономов остава в Киев в периода 1861-1864 г., но се завръща без да завърши.

В Шумен Икономов създава и семейство. Жени се за Екатерина Иванова Пашмакова. Екатерина вече има първи брак с шуменския богаташ Кьор Димчо. Тодор и Екатерина Икономови имат три деца – Константин (1869-1918), Величка и Иван.

След Освобождението Т. Икономов гради политическа кариера, заема важни административни и държавни постове: софийски кмет през 1880 г., шуменски окръжен управител през 1881 г. След преврата на 8 срещу 9 август 1886 г. окончателно се завръща в дома си в Шумен, където се отдава на книжарство и книгоиздаване. Трудностите, обидите и огорченията го довеждат до тихо обезумяване. На 23 октомври 1892 г. Т. Икономов умира в град Шумен (Balg. 1880; V. 1880; Genchev 1979: 252; R 1881; Sabev 2019: 335; Georgieva 2022: 4-320).

* * *

След Освобождението в Киев учат 12 младежи и девойки от Шумен. Най-голям брой от тях изучават дентална медицина или зъболекарство – 5. Един учи във военно училище, Светлана Тодорова изучава педагогика, трима изучават медицина, двама избират богословските науки. Какъв е техният социален профил и реализация след завършването на киевските учебни заведения е предмет на

настоящия наратив. Основна опора са изследванията на Иван Танчев (Tanchev 2001; Tanchev 2001A; Tanchev 2008; Tanchev 2009; Tanchev 2009A; Tanchev 2010; Tanchev 2011; Tanchev 2011A; Tanchev 2013), посветени на обучението на българските младежи в чужди образователни структури в различни периоди след Освобождението, извори, както и наличните историографски текстове по разглеждания проблем.

1. Педагогически науки

1.1. Светлана (Светлина) Годорова-Войникова. Родена е на 18 май 1867 г. в Шумен. Завършва пълно средно образование със зрелостно свидетелство в Киев през учебната 1885/86 г. Няма сведения кое учебно заведение завършва. Може да е учила в женския пансион на графиня Левашова, Фундуклеевската гимназия или Института за благородни девици. Приемам, че постъпва в пансиона на графиня Левашова и учи във Фундуклеевската класическа гимназия. Към този извод ме навежда факта, че през 70-те години на XIX в. в Шумен работят няколко учителки, завършили педагогика в споменатия пансион – Кръстина Бацарова (след това Златоустова) и Царевна Миладинова. Те със своето образование и обаяние вероятно запалват Светлана да продължи своето обучение в Киев. Важно е да се отбележи, че още от 1860 г. в пансиона на графиня Левашова се отпускат стипендии за български девойки. И ако в началото те са само три, после са отпуснати още десет. Шуменката е стипендиант на българската държава да учи педагогика в Киев в периода 1883-1886 г. с годишна стипендия в размер на 1600 лв. (Tanchev 1994: 127).

Светлана започва работа като учителка от учебната 1886/87 г., като преподава руски и френски език. През 1899 г. е назначена в Шуменската девическа гимназия с основна заплата 1800 лв. В периода 1902-1903 г. гимназиалните учители Светлана Войникова и Иван Кравков издават поредицата „Ученическа библиотека“. На страниците ѝ се поместват преводи от класически автори.

Светлана Войникова е сред активните членове на Женското дружество „Родолюбие“ в Шумен. През 1910 г. единодушно е избрана за негов председател, но тя отказва да заеме поста. Често изнася реферати на разнообразни теми: през 1906 г. – „Причините за появата на женския въпрос“; на 20 януари 1908 г. – „Жената и нейната роля в обществото“. През 1903 г. Войникова е делегат на шуменското дружество на конгреса на Българския женски съюз. След завръщането си на специално заседание, проведено на 17 септември 1903 г., тя разкрива противоречията между двете течения, а именно Ана Карима – Юлия Малинова, направените изменения в устава и правилника за вътрешния ред (Angelova 2011: 612; Sakazova-Lazarova 2023:16). Срещаме я сред делегатите през 1910, 1911 г. Годината 1926 е юбилейна за Българския женски съюз. Юбилеен е и конгресът. В навечерието му се провежда работна среща, на която се обсъжда въпросът за съюзяване на женските дружества в България. Делегат на срещата от Шумен е Рада Кравкова, а на конгреса присъстват Св. Войникова, Радка Шаранкова, Йорданка Цветева, З. Райкова, Стефка Тренкова, Христина д-р

Стоянова¹ и др. Признание за активността на шуменки е включването на Шаранкова и З. Райкова в комисията по отчета на в. „Женски глас“. XX-ят конгрес е значим и с организационните промени, които утвърждава. Поради националистическата кампания на една нова женска организация, носеща името Български женски съюз (БЖС) „Любов към родината“, Юлия Малинова се оттегля от председателския пост. За лидерка на БЖС е избрана Димитрана Иванова, която го ръководи до ликвидирането му през септември 1944 г. (Zh 1926: 1-2; Zh 1926: 8).

Светлана се омъжва се на 14 юли 1893 г. за Митю Добрев Войников, който е роден в Шумен на 6 март 1857 г. Завършва Шуменското главно училище през учебната 1873-1874 г. Преподава математика и български език. Работи като учител през учебната 1879/1880 г. в Тутракан (Yordanov 1993: 43). След това вероятно се премества в Шумен и започва учителски стаж през 1881/82 учебна година. Прекъсва учителстването си на няколко пъти: от 1 октомври 1885 до 1 януари 1886 г.; от 6 декември 1886 до 1 септември 1889 г.; от 1 септември 1891 до 8 февруари 1892 г.; от 1 юли до 1 септември 1892 г.; от 1 юли до 1 септември 1892 г. и от 1 юли 1893 до 20 август 1894 г. и от 1 юли 1899 до 1 септември 1899 г. Училищен инспектор е от 6 декември 1886 до 11 февруари 1888 г.; от 1 юли 1893 до 20 август 1894 г.; от 20 март до 1 септември 1899 г. Третостепенен инспектор от 1 юли 1893 г., второстепенен инспектор от 20 март 1899 г. (Svedeniya 1904: 96). Председател е на Шуменската окръжна постоянна комисия от 16 септември 1894 до 10 септември 1897 г.

Митю Д. Войников е четник на Шеста шуменска чета по време на Сръбско-българската война (1885 г.), а командир на Доброволческата дружина е Стефан Петров от Шумен, брат на капитан Рачо Петров (Venedikov 1935: 34).

М. Войников е сред основателите на дружество „Народно съзнание“ (което издава едноименен вестник в Шумен) заедно с Наки Чанев, Васил Йорданов, Жечо Павлев, Рафаил Моцев, Васил Каракашев, Върбан Димитров, Стефан Димитров и Вичо Иванов. Либерал, привърженик на д-р Васил Радославов и поради това многократно уволняван и съден по време на управлението на Стефан Стамболов (1887-1894). Редактира в. „Народно съзнание“ през втората му годишнина (1888 г.). През този период излизат осем броя от 20 август до 1 ноември 1888 г. За тази дейност е осъден и лежи в затвора един месец.

Връща се отново на училищното поприще като второстепенен учител на 1 септември 1899 г. Заедно със съпругата си работят в Шуменската общинска „Нанчова“ девическа гимназия в началото на XX в. (Svedeniya 1904: 96). Митю Добрев Войников умира на 6 май 1937 г. в София.

Митю и Светлана Войникови имат една дъщеря – Анастасия (Сия) Войникова, родена през 1894 г. Тя е първата българка, спечелила конкурс и приета да специализира във Висшата музикална академия във Виена. След завършването си се реализира като оперна певица – сопрано, на българска и европейска сцена. Преподавател е в катедра „Класическо пеене“ при Държавната музикална академия. Вокален педагог е на редица оперни звезди сопрани, сред които

¹ Христина д-р Стоянова се изявява и като белетрист. През май 1927 г. тя публикува разказа „Златни сърца. Над люлката“ на страниците на в. „Женски глас“ (Zh 1927: 17-18).

Валентина Н. Александрова и Мария Христова. Сия Войникова е почетен член на Музикално дружество „Родни звуци“ в Шумен.

2. Дентална медицина

Първият дипломиран българин зъболекар след Освобождението е Михаил Елмазов от Стара Загора. Той завършва стоматология в Имперския университет „Св. Владимир“ в Киев. Там защитава и докторска степен по специалността. Работи в Шумен, Бургас и Варна. Вероятно това повлиява на избора на шуменци да учат стоматология в Киев. Елмазов е инициатор за създаването на 20 декември 1905 г. на Българско одонтологично дружество, чийто председател заслужено става. През XIX в. медицина и стоматология в Киев се изучава в Медицинския факултет, основан през далечната 1841 г. Факултетът е част от Имперския университет „Св. Владимир“. Стоматологичното образование и интересът към него се свързват със закона от 1891 г. „За реформиране на зъболекарското образование“, който въвежда важни промени. Съгласно с този закон има две звания за зъболекари: зъболекар и зъбен лекар. Званието зъболекар се придобива чрез обучение в частен зъболекарски кабинет по индивидуална програма, след което се полага изпит пред комисия в университета. Зъболекарите са ограничени в професионалните си права: те не могат да лекуват заболявания на устната кухина, като изключение правят зъбните заболявания. Званието зъбен лекар се присъжда на завършилите зъболекарски факултети с 2,5-годишен курс на обучение по утвърдена от закона програма. В същото

Йорданка
Калдарьмова

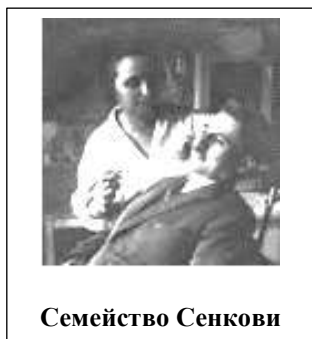
време те трябва да притежават общо образование не по-ниско от шести клас на гимназията. Званието зъбен лекар се присъжда след полагане на изпит в Медицинския факултет. И двете категории дентални специалисти не получават общо медицинско образование и не принадлежат към категорията лекари. Има обаче и лекари с висше образование в Русия, които специализират лечение на зъбите и тях определят като одонтолози.

Шуменски представители, които изучават зъболекарство в Киев, са: Йорданка Калдарьмова – 1901 г.; Аника Кушева – 1906 г.; Невена Славова – 1909 г.; Дося Янакиева – 1910 г. и Андрей Сърмов – 1912 г. Важно е да се отбележи, че до 1912 г. в Шумен не работи и няма завършил мъж зъболекар. Феминистките зъболекарки в града основават през 1911 г. Шуменско одонтологично дружество като клон на Българския зъболекарски съюз. Приемат устава на пловдивското дружество и избират тричленно ръководство. За председател е избрана Аника Кушева, останала на този пост до 1925 г. Сред учредителките са още Мария и Дося Янакиевци, Мария Ив. Дочева (DA-Shumen f. 600 K, op. 1, a. e. 8, l. 1-16.).

2.1. Калдарьмова, Йорданка Димитрова. Родена през 1880/4 г. в Шумен. Завършва тригодишния курс по зъболекарство през 1901 г. в Киевския императорски университет. Тя е една от първите зъболекарки в България,

удостоена на 24 май 1901 г. с титлата „зубной врач“, диплом № 1528 от 6 юни 1901 г. Първоначално тя се установява на практика във Варна и издържа съпруга си Михаил Сенков, за да следва зъболекарство в Русия². Сенков се дипломира в Русия със звание „зубной врач“ през 1906 г. (Bosnev, Sharkov, Maslinkova 2010: 49).

Семейство Сенкови

Междувременно Й. Калдаръмова се завръща в родния град, открива кабинет срещу градските хали, но през 1904 г. се премества в Търново. На 20 декември 1905 г. в салона на „Славянска беседа“ се открива първият конгрес на българските зъболекари. На другия ден те учредяват Първо българско ортодонтско дружество. По сведения на учредителната сбирка присъстват 19 души. Сред основателите са Й. Калдаръмова и М. Сенков, практикуващи по това време в Търново. Тук е още една шуменска зъболекарка – Анна Герчева. Според Живка Радинова, дъщеря на Й. Калдаръмова, майка ѝ работи в Шумен, Варна, Търговище и Плевен и други градове. Тя практикува обичайното по онова време амбулантно зъболечение. След това се установява окончателно в София. Йорданка Калдаръмова умира през 1977 г. в Шумен (Bosnev, Sharkov, Maslinkova 2010: 49-50).

2.2. Анна Спиридонова (Аника Спиридонова Герчева, Анна Спиридонова Кушева). В семейството на Спиридон Кушев от Шумен растат три деца. Първото и най-голямото е Анна, родена през 1873 г. и/или 1875 г. в Шумен. Тя завършва зъболекарство в Киев през 1906 г. Става учредителка на основаното през 1905 г. Първо одонтологическо дружество в България. На следващата година отваря зъболекарски кабинет в родния си град. Ползва се с авторитет сред шуменската общественост и колегите си. Председател и учредител е на Шуменското зъболекарско дружество от 1911 до 1925 г. Приема фамилията на съпруга си – Герчева. Анна Кушева е член на шуменското женско дружество „Родолюбие“ (Angelova 2011: 565).

Второто дете в семейството отново е момиче – Росия, по мъж Станева (адвокат Станев). Тя е родена през 1880 г. в Шумен. Завършва медицина в Тулуза и има частна практика в София през 40-те години на XX в.

Невена Славова

Третото дете е Марин Спиридонов Кушев, роден през 1892 г. Марин завършва педагогика в Йена през 1906 г.

Не бяха открити други сведения за живота на Анна Кушева.

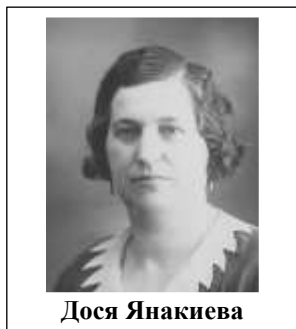
2.3. Невена Славова е родена на 31 август 1882 г. в Шумен. Допускам, че може да е сестра на Дечо Кръстев Славов и на Никола Кръстев Славов. Генерал Славов е роден на 30 ноември 1859 г. в Шумен. Служи в 22-ра пеша дружина в Разград, в Дунавския полк в Русе през

² Снимките на Й. Калдаръмова, диплом на Й. Калдаръмова и семейство Сенкови са по Bosnev, Sharkov, Maslinkova 2010: 49.

1883 г., с който участва в Сръбско-българската война през 1885 г. като командир на рота. След войната е произведен в чин капитан. Поради участието си в преврата срещу княз Александър I е изпратен като интендант на 13 пехотен полк. Завършва Интендантска академия във Виена през 1896 г. Произведен е в чин генерал-майор през 1909 г. Умира на 8 декември 1932 г. Брат му Никола Славов е роден през 1874 г. в Шумен и завършва медицина в Инсбрук. Реализира се като офталмолог.

Невена завършва зъболекарство през 1909 г. в Киев³. Завръща се в Царство България и работи на свободна практика. Тя е дългогодишна зъболекарка в родния си град. Остава на Българския зъболекарски съюз сумата от 5000 лв. за изграждане на почивен дом на българските зъболекари. Последните години от живота си тя има стоматологична практика в гр. Попово. По съпруг е Невена Славова Сергеевич. Умира през 1935 г. (Bosnev, Sharkov, Maslinkova 2010: 37).

2.4. Дося (Д. Я. Янакиева) Янакиева. Родена е в Шумен през 1882 г. Завършва с отличие Нанчовата гимназия. Според някои източници има три сестри, за които се грижи, тъй като родителите им умират рано от петнист тиф. Това твърдение е неточно. В семейството растат три момичета. Това са Дося, Енча и Мария. Втората дъщеря – Енча, е родена през 1889 г. Тя завършва медицина в София през 1926 г. и има частна практика през 40-те години на XX в. в Шумен. Третата дъщеря в семейството е Мария, родена през 1892 г. Завършва медицина в Женева. Завръща се в родния град и работи акушерство и гинекология. През 40-те години на XX в. е началник на Здравно-съвещателната станция в Шумен (Spisak 1940: 181).

Сочената за трета сестра – Мария Янакиева, е с друго бащино име – Мария Христова Янакиева. Тя завършва зъболекарство в Санкт Петербург и открива кабинет през 1910 г.

Дося Янакиева завършва зъболекарство в Киев през 1910 г. Известно време практикува в столицата и през 1920 г. се завръща отново в родния град (Sh 1920). Открива кабинет, оборудван с модерни немски хирургически инструменти, автоклавен стерилизатор и „последен модел“ крачна зъболекарска машина. Клиентелата е предимно от жени.

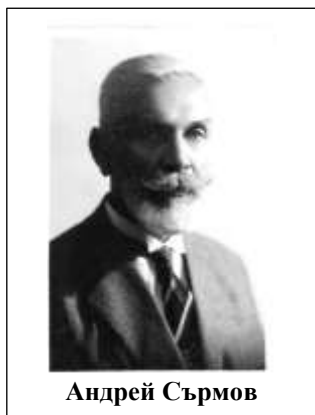
Дося се жени за Малуш Енчев Първанов, който е роден през 1884 г. в Шумен. Завършва Мъжката гимназия в родния си град през 1903 г. През 1908 г. е изпратен с държавна стипендия от МНП в Прага, където учи правни науки в Карловия университет. Взема участие в Балканските войни (1912-1913). Завършва Юридическия факултет във Висшето училище през 1915 г. Завръща се в Шумен и открива адвокатска кантора. Владее свободно руски, чешки и турски езици. Това му дава възможност да има добра клиентела сред турското население в района. Представява и защитава клиенти не само в съда в Шумен, но и в Русе, Варна, София. През 1935 г. се преселва в гр. София, където работи като нотариус до 1945 г. Умира през 1964 г. (Turisticheski informatsionen tsentar: Dosya Yanakieva⁴).

³ Снимка на Н. Славова – Bosnev, Sharkov, Maslinkova 2010: 37.

⁴ Снимката е от същата публикация.

През 1920 г. семейство Дося и Малуш Енчеви закупуват парцел на Казанджийската улица и започват строеж, който завършва в края на 1921 и/или началото на 1922 г. Според източници той „представлява триетажна симетрична сграда, границите на която са флангирани от полуколони с рустика. Трапецовидните ризалити, завършват с кули и шпил. Има балкон на втория етаж, който е обкръжен от арковидни прозорци. Средната част на фасадата е франгирана с колони в йонически стил, над които има четири украсителни елемента във формата на цвете. Колоните носят аркониден фронтон с картуш. В него са изписани инициалите на собствениците Дося и Малуш Енчеви и година на построяване 1922 г.“ (Turisticheski informatsionen tsentar: Dosya Yanakieva).

На втория етаж на сградата (над магазините) освен зъболекарския кабинет на д-р Дося Енчева се помещава кантората на съпруга ѝ М. Енчев. Семейство Енчеви практикува в гр. Шумен от 1918 г. до 1935 г., след което се премества в София. Дават къщата под наем и в нея се помещава клонът на Шуменската популярна банка. Днес сградата е собственост на Школата по математика и информатика „А&Б“.

Андрей Сърмов

2.5. Андрей Йорданов Сърмов. Роден е на 29 февруари 1876 г в с. Дивдядово (дн. квартал на гр. Шумен). Андрей е едва осемгодишен, когато умира баща му. Учи в Шумен и се издържа сам, затова веднага започва работа като секретар бирник в с. Мараш. След като изкарва военна служба, работи като околийски медицински фелдшер.

През 1909 г. заминава за Киев, където завършва зъболекарство през 1912 г. Участник е в Балканската война в редиците на Седми пехотен полк като старши фелдшер, тъй като няма разкрита длъжност зъболекар. В Първата европейска война отново е на фронта, но е в редиците на 31 пехотен полк като зъболекар. Съдбата среща тук Сърмов с полковия лекар шуменец Борис Д. Бояджиев.

След войните за национално обединение (1912-1919 г.) се установява на работа като зъболекар в гр. Шумен. Има частна практика. От 1927 г. до края на 1932 г. заедно с по-големия си син д-р Стефан Андреев Сърмов работят като зъболекари на ул. „Васил Левски“. Интересно е, че д-р Андрей Сърмов пръв сред шуменските стоматолози работи с електрическа бормашина. Въвеждането ѝ в практиката му става през 1927 г., веднага след като се завръща от Германия дипломирания му като зъболекар в големия немски град Франкфурт на Майн син (DA-Shumen, СНР-194).

Сърмов е председател на Шуменското зъболекарско дружество след 1925 г. През 1957 г. прекъсва зъболекарската си практика поради заболяване. Той е общественик и политик. Председател е на Шуменския клон на Радикалдемократическата партия. Сред съратниците му са училищният инспектор Дечко Симеонов, учителят Владимир Шейтанов, художникът Христо Казанджиев, книжарят Владимир Марков и пощенският началник Илия Русев. А. Сърмов е член

и подпредседател на Управителния съвет на Шуменска популярна банка⁵ (Turisticheski informatsionen tsentar. Andrey Sarmov).

Още през 1902 г. се жени за Василка В. Свещарова от Преслав, която работи като учителка. Имат две деца: Стефан, който завършва стоматология през 1926 г. в Германия, и Здравко, който завършва стоматология в София.

Истинска архитектурна забележителност е къщата на фамилията Сърмови в Шумен. Вероятно тя е построена през 1921 г. Първият етаж се ползва за стоматологични кабинети. Арх. Венелин Иванов определя като проектант на красивата несиметрична сграда Тома Върхота. Домът е с трети полуетаж. Те са отделени на фасадата с корниз. Тя е с трапецовиден ризалит, който завършва с дъговиден фронтон. Прозорецът, който също е със заоблена форма, е украсен с гирлянд и картуш. Вероятно там са били изписани инициалите на собственика, но днес не личат. Над входната врата има кръгъл прозорец с богата украса (Turisticheski informatsionen tsentar. Andrey Sarmov).

Андрей Сърмов умира през 1956 г.

3. Медицина

Медицинският факултет на Киевския университет „Св. Владимир“ е учреден с документ, подписан от император Николай II. Откриването на факултета е свързано с нуждата от медицински специалисти предвид водените от Русия войни и честите епидемии. Срокът на обучение е пет години. Занятията започват на 9/23 септември 1841 г.

Първ декан на факултета е проф. Владимир Опанасович Каравеев (1811-1892). Той се ползва не само с висок авторитет, но и помага за предаването на оборудването от закритата във Вилнюс Медико-хирургическа академия. Хирургът офталмолог е подпомогнат с работата по уреждане на учебните планове и програми от хирурга и педагог Микола Иванович Пирогов (1810-1881), който по това време е член на медицинската комисия при Министерството на образованието и известно време е попечител на Киевски училищен окръг (1858-1961). Пирогов настоява за устройството на факултета по образец на европейските медицински университети и работи в тази насока (Tsehmister, Vasileva: 14).

В Медицинския факултет на Киевския университет са формирани няколко катедри: 1) физиологична анатомия с микрография; 2) физиология на здравия човек; 3) физиология на болен човек или патологична физиология с патологична анатомия; 4) обща терапия и „медицинска терминология“ с необходимите указания по токсикология; 5) оперативна хирургия с хирургична клиника; 6) теоретична хирургия с офталмология; 7) частна терапия в пълен размер; 8) терапевтична клиника със семиотика; 9) теоретично и практическо акушерство, акушерска клиника; 10) държавна медицина, която включва: а) съдебна медицина; б) медицинска полиция с хигиена; в) медицинска юриспруденция, т.е. резюме на случая, ред на служба, както и информация за държавна служба и юриспруденция в количеството, необходимо за лекар; г) ветеринарна полиция с эпизоотии. Предвижда се тези катедри да бъдат заменени постепенно с организирани висши курсове към Медицинския факултет (Universitet 1900: 1-45).

⁵ DA-Shumen, СНР-194. Снимката на Андрей Сърмов е от същото частно постъпление.

Годината 1863 г. се свързва с реорганизацията на Медицинския факултет. Приема се нов университетски статут, с който се разширява университетското самоуправление, увеличава се броят на катедрите, броят на учебните дисциплини, залегнали в учебните планове, увеличава се делът на практическите занятия. През втората половина на XIX в. Медицинският факултет се развива бързо. Ако през учебната 1841/42 г. са приети само 29 студенти, то през 1860 г. те са 489, през 1886 г. – 878, а през 1897 г. съответно 1052 (Tschmister, Vasileva: 15).

За отбелязване е обстоятелството, че в края на XIX в. Киевският университет „Св. Владимир“ разполага с библиотека, централен архив, две обсерватории – метеорологическа и астрономическа, 4 факултетски клиники, 9 лаборатории, 22 кабинета, 3 университетски болници и 3 към градската Александровска болница. Ежемесечно се издава сп. „Университетски известия“. Дейност развиват пет научни общества: историческо, естествоизпитателно, юридическо, физико-математическо и акушеро-гинекологическо (Universitet 1900: 1-45)

3.1. Друмев, Друми Величков. Учи медицина в Москва, Киев, 1889 г.

3.2. Димитър Стаматов Симеонов. Той се ражда в интересно семейство. Син е на Стамат х. Симеонов и неговата съпруга Годора. Стамат х. Симеонов е роден през 1827 г. в Шумен. През Възраждането работи като търговски представител на фирмата „Радушко Марков и С-ие“ в Добруджа. След Освобождението е председател на Шуменския окръжен съд. Депутат е в Учредителното събрание (1879 г.). Дългогодишен счетоводител е в Българска земеделска банка. Вероятно Стаматов се ползва с голям авторитет, тай като при изготвяне на завещанието си през май 1883 г. Нанчо Попович възлага изпълнението на волята си на трима шуменски епитропи – на Матю Рачев, Илия Т. Маджаров и на шуменския градски кмет Стамат х. Симеонов. Умира на 25 март 1922 г.⁶ (Angelova 2011: 77; Pr. 1922).

Интерес у мен години наред буди фактът защо навсякъде името на Димитър се изписва като Димитър Симеонов Стаматов, след като правилното му изписване е Димитър Стаматов Симеонов. Оставям въпроса открит и очаквам дискусия.

В семейството на Стамат х. Симеонов и Годора се ражда и дъщеря – Иванка/Ванча. Тя учи в Шуменското девическо училище, като нейна учителка е Царевна Миладинова. Решава да продължи образованието си в Цариград. Остава в Американското средно девическо училище в Цариград в периода 1879-1882 г., но без да го завърши. Омъжва се за Стефан Белов на 20 април 1886 г. в Шумен. Стефан е роден в Сливен (1860-1931) и е най-малкият от петимата синове и последното девето дете в патриотичното семейство на Панайот и Александра Белови. Завършва първия випуск на Военното училище в София. След това военната му служба започва като командир на полубатарей в Шуменския артилерийски полк. През 1883 г. е изпратен да завърши Михайловската артилерийска академия в Санкт Петербург. Вероятно преди заминаването си той среща своята любов – Ванча. Връща се в Шумен отново през 1885 г., когато започва мобилизацията на българската войска. Участва в детронирането на първия български княз и бунтовете на офицерите в Сливен през 1886 г. Уволнен е от

⁶ В некролога се сочи, че е на 92 г., следователно може да е роден през 1830 г.

армията и след перипетии се установява в Русия. Тук се ражда и първородният му син – Стефан, роден през 1890 г. в Комаровка, Русия. Именно в дома на своята сестра Ванча отсяда Димитър по време на техния киевски период. Ванча и Стефан Белови имат няколко деца – Тодора, Александра, Стефан (р. 1890) и Надежда, която живее само 43 дена (р. 1902 г.). Животът на семейство Белови се люшка първоначално между Шумен и Киев, а след това се установяват в София (Tsentralen darzhaven arhiv, f. 1703K, op. 1, a.e. 10, l. 1-36).

Димитър Стаматов е роден на 12 декември 1871 г. в Шумен. Гимназиално образование получава в Русе през 1890 г. Завършва медицина в Киев през 1895 г. Определяща за избора му на специалност вероятно е откритата с най-модерна техника клиника по акушерство в Киевския университет. По време на своето обучение той получава еднократни парични помощи от българската държава през 1891 г. в размер на 300 лв., а след това още 250 лв. да изучава избраната специалност в Киев (Tanchev 1994: 172). Специализира в Санкт Петербург през 1908 г., в Париж (1909,1931-1932), Берлин, Лайпциг, Виена.

След завършване на своето образование работи като околийски лекар в Панагюрище (1896-1897), ординатор (1897-1898, 1900) и старши лекар (1900-1903) на гинекологичното отделение при Александровската болница, управител на Пазарджишката болница през 1902 г., лекар на частна практика 1902-1903 г.

Патриарх е на българското акушерство и гинекология най-вече заради това, че основа и управлява Акушеро-гинекологичната клиника „Майчин дом” в София в периода 1903-1907 г. Като пръв управител с висока и задълбочена подготовка Стаматов открива три отделения с 40 легла – 20 акушерски и 20 гинекологични. През 1906 г. той разкрива и самостоятелно инфекциозно отделение. Подобрява инфраструктурата, материалната база – има аптека, лаборатория, библиотека. Непрекъснато полага грижи за повишаването на компетентността на медицинските кадри, като открива и води тримесечни практически курсове. Напуска клиниката на 17 юли 1907 г., за да специализира в чужбина (Istoriya Mauchin dom).

Стаматов е управител на частен санаториум в София в периода 1907-1922 г. Паралелно с това той гради университетска кариера. Редовен доцент е в катедрата по гинекология и акушерство от 21 ноември 1922 г., извънреден професор при същата от 7 юли 1926 г., редовен професор и ръководител на катедрата по акушерство и гинекология при Медицинския факултет в София (1929-1942 г.) и директор на „Майчин дом” (1926-1942), към която обзавежда първата у нас хистопатологична лаборатория по гинекология през 1925 г. Декан е на Медицинския факултет в София (1931-1932 г.).

Димитър Стаматов е определян като основоположник на акушеро-гинекологичната школа в България, пръв български професор по акушерство и гинекология. Безспорно за това допринася престоят му в Киев и възможността да общува с редица светила в гинекологията и практическите занимания там. Той е автор на много научни публикации, на учебни ръководства. Публикува на страниците на „Списание на Софийското медицинско дружество“, „Летописи на БЛС“, „Известия на българското акушеро-гинекологично дружество“ (Almanah 1940: 557-558). Сред основателите е на Българския лекарски съюз, председател е на IV Лекарски събор, заседавал в Търново през 1905 г. (Kapincheva 2009: 148K).

Димитър Стаматов умира на 20 август 1943 г.

3.3. Христов, Павел Парушев. Роден през 1874 г. в Шумен. Учи медицина в Киев през 1898 г. Не бяха открити сведения за него.

4. Богословие

4.1. Доброплодни, Преслав Савов⁷. Роден е на 18 февруари 1857 г. в Шумен. Син е на Сава Доброплодни и първата му съпруга Фотеница. Баща му, Сава Илиев, е роден в Сливен в учителско семейство. Учи в цариградското Куручешме с иждивението на родолюбиви българи. През 1842 г. се дипломира с отличие и е наречен „евкаридис“ – Доброплодни. Завръща се и се установява в Котел за пет години. Шуменският му период отново е пет години (1847-1852). В Шумен той работи като учител и певец, основава читалище (1856 г.). Неспokoен и търсещ дух, той преподава в различни градове – Сливен, Варна, Сремски Карловци, Тулча, Кюстенджа. Автор е на редица помагала и книги. Дописен и почетен член е на Българското книжовно дружество. Умира на 19 април 1894 г. в София (Табakov 1969: 281-287).

Преслав Доброплодни

Майката на Преслав Доброплодни – Фотеница, е от заможна шуменско семейство, чийто род се свързва с х. Сава Илиев от Шумен – именит българин, шуменски онкилия. Баща ѝ, Василиаки х. Жеков (1828-1894), е търговец, а майка ѝ е Калушка поп Жечева (1840-1926) от с. Риш, Смядовско. Фотеница има брат Васил (1869-1956), завършил Априловската гимназия в Габрово и Военното училище в София. В семейството растат още две дъщери – Дося, омъжена за полк. Стоян Стоянов, и Мария, омъжена за Петър Богоев (DA Shumen, f. 759K

- Semeen fond Zhekovi-Shumen; TSDA f. 1961K, op. 1, a. e. 1).

След раздялата със съпруга си Фотя живее при брат си Васил х. Жеков (финансов чиновник, 1833-1893), където отглежда и сина си Преслав. Той учи в четирикласното училище в Шумен и взема участие в местния ученически оркестър. Публикува разказ в сп. „Училище“ още като ученик. Работи като преводач по време на Временното руско управление от 2 март до 1 септември 1878 г. След това продължава образованието си в Русия. Завършва пълния курс на Киевската духовна семинария през 1880/1881 г. Следва пълния курс на Киевската духовна академия през 1886 г. По време на следването си живее трудно, с много лишения, тъй като баща му има финансови затруднения. В писмо, писано по време на лятната му ваканция през 1884 г., той се обръща с молба към Райчо Каролев да му бъде отпусната стипендия (Natsionalen muzey Gabrovo, Inv. № 503 NI). Получава еднократни парични помощи: през 1883 г. – 200 лв., а през 1884 г. – 240 лв. (Tanchev, 1994: 156). На практика от 1879 до 1885 г. МНП отпуска 66 държавни стипендии, но подпомага финансово и още 30 нестипендианти. Сред тях е Преслав Доброплодни. Според писаното от Доброплодни средствата не са достатъчни за живеене в Киев. Въпреки трудностите той полага всички изпити в академията и

⁷ Снимка на Преслав Доброплодни като ученик в Духовната семинария в Киев, 1881 г. Източник: TSDA, f. 1318K, op. 1, a.e 5958.

придобива право да бъде учител в средните учебни заведения в Русия. По време на своето учение в Духовната семинария, а след това и в Духовната академия, П. Доброплодни ползва книжното богатство на една от най-богатите библиотеки в Европа. Тя е продължител на Киевско-Могилянската академия и съществува от 1819 до 1919 г.

На 30 май 1869 г. император Александър II одобрява нов устав на духовните академии, с който прави значителни промени в учебния процес. Основното нововъведение е въвеждането на специализация в академиите. Във висшите духовни училища са открити три катедри: богословска, църковно-историческа и църковно-практическа, като всички учебни дисциплини са разделени на две групи: задължителни и специални. Освен това е въведена нова процедура за присъждане на научни степени, която включва публични защити на магистърски и докторски дисертации. След убийството на император Александър II през 1881 г. и възкачването на престола на Александър III в Руската империя настъпват промени и превес имат консервативните тенденции. В резултат на това през 1884 г. е въведен нов устав за богословските академии, който отменя повечето от нововъведенията от 1869 г. Катедрите престават да съществуват и специализацията в академиите на практика е премахната. Отменени са и откритите защити на дисертации (Vodinchar).

На границата на XIX и XX в. се наблюдава постоянно нарастване на броя на студентите в академията. Броят на редовните студенти към 1869 г. е определен на 120 души. Уставът от 1884 г. увеличава това число на 180, а в навечерието на Първата световна война общият брой на учениците е около 200 души. Традиционно висок е процентът на чуждестранните студенти. Хората от Балканите и Близкия изток (сърби, черногорци, българи, румънци, гърци, сирийци) обикновено са приемани в Киевската академия с предимство. Така през 1911 г. от 209 студенти на академията 43 мъже са чужденци (10 гърци, 11 българи, 13 сърби, 5 румънци, 2 черногорци и 2 сирийци). Много чуждестранни възпитаници на академията стават известни личности на балканските православни църкви на XX в. (Vodinchar).

Преслав Доброплодни се завръща в Княжество България и работи като главен учител по закон божи. Преподава още всеобща, гражданска и черковна история. Учителства от 1 септември 1880 г. Учител и директор е на Казанлъшкото педагогическо училище (1900-1902), открито през 1883 г., където като учител работи преди това баща му С. Доброплодни. През учебната 1903-1904 г. е учител в Първа софийска държавна мъжка гимназия (Svedeniya 1904: 42).

Ректор е на Самоковската семинария. Ктитор е на Девическия манастир „Покров на Пресвета Богородица“ в Самоков (1902 г.) и редактор на духовното списание „Православен проповедник“. Списанието излиза с прекъсвания в периода януари 1893-1907 г. През първите пет години (1893-1896 г.) излизат по дванадесет книжки годишно. След това на година се издават по 10 броя. През 1903, 1905 и 1906 г. изданието прекъсва. Редактор и издател е Преслав Сава Доброплодни, а отговорен редактор е П. Нанков. Интересно е да се отбележи, че използват печатницата на Евангелското училище в гр. Самоков. На страниците на източноправославното списание се публикуват религиозни проповеди, статии с религиозен, нравствено-поучителен и научно-популярен характер. Значителна част от съдържанието е преводна литература. Доброплодни не само редактира и

издава списанието, но и се грижи за неговото разпространение. В писмо, писано през 1896 г. в Самоков, той се обръща с молба до Дино Иванов Божков (1875-1965) да разпространява изданието в Провадийска и Варненска околия (TSDA, f. 1024K, op. 1, a.e. 1).

Преслав С. Доброплодни не създава семейство. Подробности за живота му научаваме от неговия некролог, публикуван на страниците на сп. „Училищен преглед”, книжка първа на 1908 г.:

„На 15 того (януари) известният на нашето общество Преслав Доброплодни, сина на много заслужилия взаимен учител Сава Доброплодни, дългогодишен ректор на Духовната семинария, директор на Казанлъшкото педагогическо училище, духовен писател и проповедник и редактор на списанието „Православен проповедник”, се помина скоропостижно от разрыв на сърцето.

От няколко време покойният се канеше да си направи завещание, като предчувстваше, види се, че скоро ще похлопа смъртта на вратата му, но необяснимо по какви причини той не успя да направи завещанието си види се, в предсмъртния час набързо е възложил на майка си да направи завещанието вместо него.

Майка му баба Фотеница х. Жекова изпълни волята на сина си. Щом изпратиха останките на П. Доброплодни за Шумен, отиде на първи Софийски нотариус в присъствието на свидетели тя като единствена наследница на сина си, направи завещание, според което завещава имота на покойния както следва – 1/5 част на Шуменската градска община, за да се образува фонд „Преслав Доброплодни”, от лихвите на който да се издържат бедни ученици. 1/5 част на Самоковската градска община за фонд „Преслав Доброплодни”, от лихвите на който да се издържат бедни ученици в Духовната семинария. 1/5 част на наследниците на братята си Василяки х. Жеков и Тодор х. Жеков и 1/5 част на тоя, който се наеме да я гледа до нейната смърт.

Библиотеката на покойния е завещана на Шуменското читалище „Архангел Михаил” /1100 тома/. За изпълнители на завещанието са назначени г. капитан Жеков и портупей юнкера от Княжевската школа Стилиян Жеков.

От достоверен източник узнахме, че състоянието на покойния възлизало на повече от 60 000 лева. Освен това остави 4 вили в Чамкория и бил застрахован при дружеството Ню Йорк за 10 000 лири с повръщане на вноските” (Radkova 2016: 388).

Преслав Доброплодни умира на 15 януари 1908 г. (N 1908).

4.2. Златаров, Иван Панайотов произхожда от златарска фамилия. Дядо му Иван (1800/1805-1850) е от с. Драгоево, Шуменско. Има двама сина – Панайот и Атанас, които помагат на баща си в дюкяна на Къллека. Съдружник на Иван е македонецът Наум, който изработва най-фината част от златото и среброто. Наум създава и икони, като често изработва обкова на главата и ръцете със злато и сребро. Той обаче един ден решава и тръгва за Македонско, без да се върне. Налага се синовете на дядо Иван да се грижат и за куюмджийските произведения. Разнасят ги на панаирите в Ески Джумая, Провадия, Кара-су и Узунджово. Панайот се жени за Димитрина Бошнакова, сестра на Андон Бошнаков от Шумен. Димитрина е народна лечителка, често домът им е пълен с хора от близо и далече,

дошли да търсят лек. В семейството на Панайот и Димитрина се раждат много деца – Мария, по мъж Медникарова, Иван, Сийка, по мъж д-р Моллова, Фотина, по мъж Икономова, и Катя, по мъж Чанева (Sromeni 2015: 100-102).

Иван Панайотов Златаров/Златарев е роден на 15 март 1867 г. в семейството на Панайот и Димитрина Златарови. Учи в горното училище в родния си град. Продължава в Шуменското трикласно училище, където негови учители са Атанас Денев, Димитър Сребров и Тодор Байчев. Решава да продължи образованието си в Духовната семинария в Киев, която завършва през 1892 г.

Киевската духовна семинария започва да работи през есента на 1817 г. В нейния състав са записани 273 студенти от Киево-Могилянската академия, затворена през същата година. В съответствие с Хартата на духовните училища, одобрена през 1808 г., семинарията е средна богословска образователна институция, където се приемат предимно деца на духовенството. Курсът на обучение в семинарията продължава шест години. През това време учениците усвояват пълен курс от общообразователни предмети, както и богословски, църковно-исторически и църковно-практически предмети, които са необходими за бъдещата им енорийска служба (Istoriya).

Първоначално Киевската семинария е разположена в старата („Мазепинска“) академична сграда, но след откриването на Киевската духовна академия през 1819 г. тя е преместена в бившето академично общежитие. Помещенията обаче отговарят напълно на нуждите на семинарията, така че още през 1826 г. Киевският митрополит Евгений Болховитинов започва да търси възможности за преместване на семинарията на друго място. За това той избира манастира „Петър и Павел“ в Подол. През 1828-30 г. тук са построени нови сгради, в които се премества Киевската семинария. Семинарията се разполага в тези помещения до началото на XX в. (Istoriya).

От 1860 г. Киевската семинария издава свое списание: „Ръководство за селските пастири“. То е насочено към нуждите на енорийското духовенство. В него се отпечатват омилетични, исторически и пастирски материали, които са предназначени за проповедници в енориите (Istoriya).

След като приключва образованието си в Духовната семинария в Киев, Иван Златаров се премества в Москва. Там завършва медицина през 1898 г.

След дългия престой в Русия Златаров се завръща в родния град и постъпва на военна служба в Шуменската дивизионна болница. Подпоручик е от 1899 г., поручик – от 1902 г., капитан – от 1905 г., майор – 1909 г., подполковник – от 1916 г., полковник – от 1919 г. Служи като лекар в Четвърта дивизионна болница в Шумен, в 29 пехотен ямболски полк, началник е на Варненския гарнизонен лазарет, на 9 дивизионен лазарет, на Шести дивизионен лазарет. Уволнен е през 1919 г. (Ofiterskiyat 1996: 323). Организира курсове за фелдшери. Взема участие в Балканските войни и в Първата световна война. През 1919 г., в навечерието на подписването на Солунското примирие, той заболява от малария и умира във фронтвата болница в Плевен.

Жени се за Божана Спасова Иванова от шуменско потекло. Баща ѝ, Спас Иванов, е родом от махала Чифлика в Търново, който работи като абаджия, а после като учител. След Кримската война (1853-1856) семейството му се установява в Шумен. В гарнизонния град бизнесът на Спас Иванов потръгва. Първоначално той отваря абаджийски дюкян в къщата си, а след това на Кушир срещу Таш маза,

където продава сукна и платове. Впоследствие се занимава с житарство. Жени се за Мария, дъщеря на Васил Кърджиев, който се препитава с терзийство и манифактура. Търгува с Англия, откъдето доставя платове и сукна. Васил живее в една къща с брат си Къню Кърджиев, учител, автор и издател на учебници. Вероятно покрай бизнеса Спас Иванов и Васил Кърджиев се сродяват.

Божана завършва Шуменското девическо педагогическо училище с директор Димитър Стателов. Известно време работи като учителка. Иван и Божана Златарови имат 3 деца (Spomeni 2015: 100-102). Дъщеря им се казва Люба.

5. Военни науки

5.1. Илия Петров Дюгмеджиев е роден и расте в известната шуменска фамилия Дюгмеджиеви. Дядо му е заможният Костаки х. Великов Дюгмеджиев (14 септември 1817 - 5 май 1901), а негова баба е Йорданка Маджарова, по мъж Дюгмеджиева (ок. 1820-1848). Баща му е едва на 13 години, когато умира майка му. Петър работи в търговската кантора на баща си, търгува в цяла Европа. Взема участие в обществено-политическия живот на Шумен. За него в броя си от 30 октомври 1887 г. „Шуменски окръжен вестник“ пише, че членът на избирателната комисия Петър Дюгмеджиев пуснал в урната цял сноп бюлетини. Депутат е от Народната партия. В края на 1898 г. на посещение е министър от управляващата партия и той организира вечеря в негова чест на Къшкочеве. Простудява се и умира на 12 ноември 1898 г.

Майката на Илия е Вида Матеева (1864 г., Ески Джумая, днес Търговище - 9 септември 1923). Нейният баща Матей е известен бояджия в града. Вида завършва Шуменското класно училище, където ѝ преподава Преслав Доброплодни.

Петър и Вида Дюгмеджиеви имат няколко деца. Дъщеря им Йорданка (8 ноември 1889 - ?) завършва Шуменското педагогическо училище и работи като учителка в Шумен и Поповско. През 1911 г. се омъжва за Илия Силвестриев, военен инженер и есперантист с международна известност (1883-1967). Синът им Величко (1893 - 18 ноември 1918) завършва Шуменската мъжка гимназия. При инцидент край Тутракан по време на Първата световна война здравето му се влошава. Недоизлекуван е изпратен отново на фронта. С помощта на д-р Кандиларов е върнат въкъщи, но заболява от скоротечна туберкулоза и умира. Другият им син Коста (1896 - ?) завършва гимназия

в Шумен. Работи като книговодител в БНБ – клон Шумен, а след това оглавява клона на БНБ в Трявна. Жени се за тревненката Анастасия Попниколова, способна шивачка, завършила столичното училище „Мария Луиза“. Имат и син на име Страхил (1899-1911), който е роден след смъртта на баща си. Той загива при нещастен случай (DA Shumen, f. 973, op. 1, a.e. 31, l. 60-107).

Илия – също син на Петър и Вида Дюгмеджиеви, е роден на 23 юли 1891 г. в Шумен. Учи за кадет и живее в пансиона на Тодор Минков в гр. Николаев, Русия. Завършва Военното училище в Киев през 1912 г. със специалност артилерия (Tanchev, 2008: 96-97). Подпоручик е от 1912 г., поручик е от 1915 г., капитан е от 1917 г. По време на Първата световна война воюва на Южния фронт при Дойран. След края на войната продължава да работи в Пети артилерийски полк, Шумен. Майор е от 1923 г., подполковник – от 1927 г., полковник – от 1934 г. Служи в 21 артилерийски полк, в 15 артилерийско полк, домакин е на 5 артилерийски полк от 1927 г. От 1934 г. е в 5 дивизионен артилерийски полк. От 1936 г. е началник щаб на Трета военно-инспекционна област. Уволнен е през същата година.

Илия Петров Дюгмеджиев се жени за Катя, дъщеря на учителя Иван Ранков. Катя завършва математика, работи като учителка известно време, но напуска. Илия и Катя имат 2 деца – Юри, който завършва право и работи в НБКМ, и Илко (Ofitsterskiyat 1996: 296).

Направеният обзор показва значимостта на гр. Киев за изграждането на българската интелигенция след Освобождението. За отбелязване е, че в него шуменските представители се вписват в медицинската група, която поставя основите на българската стоматология и акушеро-гинекология. Светлана Войникова и Преслав Доброплодни допринасят за развоя на българската педагогика и журналистика със списваните от тях периодични издания. Всички те, макар и за кратко, се завръщат в родния Шумен, но след това правят достояние своите знания и опит в национален план и допринасят за модернизацията на Третата българска държава и не отстъпват на западноевропейските възпитаници при своята реализация.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

- Angelova 2011:** Angelova, R. Minaloto na Shumen 1878-1912. Veliko Tarnovo: Faber [Ангелова, Р. Миналото на Шумен 1878-1912. Велико Търново: Фабер].
- Angelova 2021:** Angelova, R. Shumentsi, vazpitanitsi na tsarigradski uchilishta (19.-30 te godini na 20. vek.). Veliko Tarnovo: Faber [Ангелова, Р. Шуменци, възпитаници на цариградски училища (19.-30 те години на 20. век.). Велико Търново: Фабер].
- Balg. 1880:** Balgarski glas, br. 59, 17 yuli 1880 [Български глас, бр. 59, 17 юли 1880].
- Bosnev, Sharkov, Maslinkova 2010:** Bosnev, I., N. Sharkov, Zh. Maslinkova. Balgarski zbolekarski sayuz. 105-godishna istoriya. Almanah. Sofia: Balgarski zbolekarski sayuz [Боснев, И., Н. Шарков, Ж. Маслинкова. Български зъболекарски съюз. 105-годишна история. Алманах. София: Български зъболекарски съюз].
- DA-Shumen f. 600:** Darzhaven arhiv Shumen, f. 600 K, op. 1, a. e. 8, l. 1-16 [Държавен архив Шумен, ф. 600 К, оп. 1, а. е. 8, л. 1-16].
- DA-Shumen, f. 759K:** Darzhaven arhiv Shumen, f. 759K – Semeen fond Zhekovi-Shumen [Държавен архив Шумен, ф. 759К – Семеен фонд Жекови-Шумен].
- DA-Shumen, f. 973:** Darzhaven arhiv Shumen, f. 973, op. 1, a. e. 31, l. 60-107 [Държавен архив Шумен, ф. 973, оп. 1, а. е. 31, л. 60-107].
- Genchev 1979:** Genchev, N. Frantsiya v balgarskoto duhovno vazrazhdane. Sofia: Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski” [Генчев, Н. Франция в българското духовно възраждане. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“].
- Georgieva 2022:** Georgieva, M. Vazrozhdetsat Todor Ikonov – pedagogicheska i obshtestvena deynost. Shumen: Universitetsko izdatelstvo “Episkop Konstantin

- Preslavski” [Георгиева, М. Възрожденецът Тодор Икономов-педагогическа и обществена дейност. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“].
- Hristov 2006:** Hristov, D. Edin malko izvesten trud na Ivan Snegarov za balgari – kievski vazpitanitsi – V: IV Mezhdunaroden seminar „Universitetski cheteniya i izsledvaniya po balgarska istoriya”, Smolyan, 2006 g. Sbornik dokladi. Sofia, 2008, 444-454 <<https://www.academia.edu/2445036/> (status 12.10.2023)> [Христов, Д. Един малко известен труд на Иван Снегаров за българи – киевски възпитаници – В: IV Международен семинар „Университетски четения и изследвания по българска история”, Смолян, 2006 г. Сборник доклади. София, 2008, 444-454].
- Ignatovski 2000:** Ignatovski, D. Vasil Drumev – mitropolit Kliment. Bio-bibliografiya. Shumen: Aksios [Игнатовски, Д. Васил Друмев – митрополит Климент. Био-библиография. Шумен: Аксиос].
- Istoriya Maychin dom:** Istoriya na Universitetskata akushero-ginekologichna bolnitsa „Maychin dom“ <<https://maichindom.com/%d0%b7%d0%b0-%d0%bd%d0%b0%d1%81%d0%b8%d1%81%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8%d1%8f/>; 13 avg. 2023 (status 02.08.2023)> [История на Университетската акушеро-гинекологична болница „Майчин дом“].
- Istoriya:** Istoriya na Kievskata duhovna seminariya i akademiya <<http://kdais.kiev.ua/istoriakda/> (status 11.11.2023)> [История на Киевската духовна семинария и академия].
- Kapincheva 2009:** Kapincheva, I. Lekari shumentsi doprinesli za izgrazhdaneto na sistemata na obshtestvenoto zdraveopazvane v Bulgariya sled Osvobozhdenieto 1878 g. – V: Shumen i shumentsi v natsionalnata istoriya. Veliko Tarnovo: Faber [Капинчева, И. Лекарите шуменци допринесли за изграждането на системата на общественото здравеопазване в България след Освобождението 1878 г. – В: Шумен и шуменци в националната история. Велико Търново: Фабер].
- N 1908:** Narodna volya, br. 32, 19 yan. 1908 [Народна воля, бр. 32, 19 ян. 1908].
- Natsionalen muzey Gabrovo:** Natsionalen muzeu na obrazovaniето – Gabrovo: Inv. № 503 NI [Национален музей на образованието – Габрово, Инв. № 503 НИ].
- Ofiterskiyat 1996:** Ofiterskiyat korpus v Bulgariya 1878-1944 g. Tom parvi. Tom втори А-З. Sofia. Sastavitel Rumen Rumenin [Офицерският корпус в България 1878-1944 г. Том първи. Том втори А-З. София. Съставител Румен Руменин].
- Pr 1922:** Pryaporets, br. 63, 20 mart 1922 g. [Пряпорец, бр. 63, 20 март 1922 г.].
- R 1881:** Rabotnik, br. 7, 24 yan. 1881 [Работник, бр. 7, 24 ян. 1881].
- Radkova 2016:** Radkova, R. Posmartni materiali za balgarski vazrozhdenski deytisi. Tom III. Sofia: Asotsiatsiya Klio-1996 [Радкова, Р. Посмъртни материали за български възрожденски дейци. Том III. София: Асоциация Клио-1996].
- Sabev 2019:** Sabev, O. Prosveteni na Iztok s lachite na Zapada. Balgarskata uchenicheska koloniya v Tsarigrad (XIX-XX v.). Sofia: Avangard Prima [Събев, О. Просветени на Изток с лъчите на Запада. Българската ученическа колония в Цариград (XIX-XX в.). София: Авангард Прима].
- Sakazova 2023:** Sakazova-Lazarova, E. Anna Karima i Yanko Sakazov vav vodovartezha na istoriyata. Sofia: Nedland [Сакъзова-Лазарова, Е. Анна Карима и Янко Сакъзов във водовъртежа на историята. София: Недланд].
- Sh 1920:** Shumenski vesti, br. 26, 24 yuli 1920 [Шуменски вести, бр. 26, 24 юли 1920].
- Spisak 1940:** Spisak na lekarite, na koito e priznato pravo da praktikuvat meditsinata v predelite na Tsarstvoto kam 1 yanuari 1940 g. Sofia, 1940 [Списък на лекарите, на които е признато право да практикуват медицината в пределите на Царството към 1 януари 1940 г. София, 1940].
- Spomeni 2015:** Spomeni na shumentsi za edna otminalna epoha. Intervyuta i belezhki na Georgi Dzhumaliev. Chast parva. Varna: Slavena [Спомени на шуменци за една отминала епоха. Интервюта и бележки на Георги Джумалиев. Част първа. Варна: Славена].

- Svedeniya 1904:** Svedeniya za uchitelite v palnite i nepalnite sredni uchebni zavedeniya v Balgariya prez uchebната 1903-1904 godina. Sofia [Сведения за учителите в пълните и непълните средни учебни заведения в България през учебната 1903-1904 година. София].
- Tabakov 1969:** Tabakov, N. Sava Dobroplodni. – V: Belezhiti balgari. Tom 3. Sofia: Darzhavno voenno izdatelstvo [Табаков, Н. Сава Доброплодни. – В: Бележити българи. Том 3. София: Държавно военно издателство].
- Tanchev 1994:** Tanchev, Iv. Balgarskata darzhava i uchenieto na balgari v chuzhbina 1879-1892. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Marin Drinov“ [Танчев, Ив. Българската държава и учението на българи в чужбина 1879-1892. София: Академично издателство „Марин Дринов“].
- Tanchev 2000:** Tanchev, Iv. Bolgarskoe prisustvie v inostrannyh duhovnyh vostochno-pravoslavnyh uchebnyh zavedeniyah (1878-1912). // Bulgarian Historikal Review, 1-2 [Танчев, Ив. Болгарское присутствие в иностранных духовных восточно-православных учебных заведениях (1878-1912). – Bulgarian Historikal Review, кн. 1-2].
- Tanchev 2001:** Tanchev, Iv. Belgiyskiyat prinos v podgotovkata na balgarski spetsialisti s evropeysko obrazovanie. – Izvestiya na darzhavnite arhivi. Tom 81. Sofia [Танчев, Ив. Белгийският принос в подготовката на български специалисти с европейско образование. – Известия на държавните архиви. Том 81. София, 2001].
- Tanchev 2001A:** Tanchev, Iv. Italianskiyat prinos v podgotovkata na balgarska inteligentsiya s vishe i spetsialno obrazovanie (1878-1914). // Istoricheski pregled, 5-6 [Танчев, Ив. Италианският принос в подготовката на българска интелигенция с висше и специално образование (1878-1914). // Исторически преглед, кн. 5-6].
- Tanchev 2008:** Tanchev, Iv. Balgari v chuzhdestranni voennouchebni zavedeniya (1878-1912). Sofia: Izdatelska kashta „Gutenberg“ [Танчев, Ив. Българи в чуждестранни военноучебни заведения (1878-1912). София: Издателска къща „Гутенберг“].
- Tanchev 2009 A:** Tanchev, Iv. Avstro-ungarskiyat prinos v podgotovkata na balgarska inteligentsiya s evropeysko obrazovanie. Vtora chast. // Istoricheski pregled, 3-4 [Танчев, Ив. Австро-унгарският принос в подготовката на българска интелигенция с европейско образование. Втора част. // Исторически преглед, кн. 3-4].
- Tanchev 2009** Tanchev, Iv. Avstro-ungarskiyat prinos v podgotovkata na balgarska inteligentsiya s evropeysko obrazovanie. Parva chast. // Istoricheski pregled, 1 [Танчев, Ив. Австро-унгарският принос в подготовката на българска интелигенция с европейско образование. Първа част. // Исторически преглед, кн. 1-2].
- Tanchev 2010:** Tanchev, Iv. Frenskiyat prinos v podgotovkata na balgarska inteligentsiya s evropeysko obrazovanie (1878-1912). // Istoricheski pregled, 5-6 [Танчев, Ив. Френският принос в подготовката на българска интелигенция с европейско образование (1878-1912). // Исторически преглед, кн. 5-6].
- Tanchev 2011:** Tanchev, Iv. Shveysarskiyat prinos v Podgotovkata na balgarska inteligentsiya s evropeysko obrazovanie. // Istoricheski pregled, 3-4 [Танчев, Ив. Швейцарският принос в Подготовката на българска интелигенция с европейско образование. // Исторически преглед, кн. 3-4].
- Tanchev 2013:** Tanchev, Iv. Ruskiyat prinos v podgotovkata na balgarska inteligentsiya s vishe i profesionalno obrazovanie (1878-1912). – Izvestiya na darzhavnite arhivi. Tom 105. Sofia [Танчев, Ив. Руският принос в подготовката на българска интелигенция с висше и професионално образование (1878-1912). – Известия на държавните архиви. Том 105. София].
- TSDA f. 1024K:** Tsentralen darzhaven arhiv, f. 1024K, op. 1, a. e. 1. [Централен държавен архив, ф. 1024К, оп. 1, а. е. 1].

- TSDA f. 1961K:** Tsentralen darzhaven arhiv, f. 1961K, op. 1, a. e. 1. [Централен държавен архив, ф. 1961K, оп. 1, а. е. 1].
- Tsehmister, Vasileva:** Tsehmister, Ya. V., I. V. Vasileva. Chest. Milosardie. Slava. Do 175-godishen yubiley na Natsionalniya meditsinski universitet „O. O. Bogomolets“ <<https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/263638.pdf> (status 12.09.2023)> [Цехмистер, Я. В., И. В. Василева. Чест. Милосърдие. Слава. До 175-годишен юбилей на Националния медицински университет „О. О. Богомолец“].
- Turisticheski informatsionen tsentar. Andrey Sarmov:** <<https://www.facebook.com/profile/100064810983703/search/?q=%D1%81%D1%8A%D1%80%D0%BC%D0%BE%D0%B2> (status 12.08.2023)> [Туристически информационен център. Андрей Сърмов].
- Turisticheski informatsionen tsentar. Dosya Yanakieva:** <<https://www.facebook.com/profile/100064810983703/search/?q=%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%8F%20%D1%8F%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B8%D0%B5%D0%B2%D0%B0>, 1 avg. 2022 g. (status 23.09.2023)> [Туристически информационен център. Дося Янакиева, 1 авг. 2022 г.].
- Universitet 1900:** Universitet „Sveti Vladimir“ v tsarstvovanie imperator Aleksandra III 1881-1894. Kiev [Университет „Свети Владимир“ в царствование император Александра III 1881-1894. Киев].
- V 1880:** Vitosha, br. 97, 20 yuni 1880 [Витоша, бр. 97, 20 юни 1880].
- Venedikov 1935:** Venedikov, Y. Istoriya na dobrovoltsite ot Srabsko-balgarskata vojna 1885 g. Sofia [Венедиков, Й. История на доброволците от Сръбско-българската война 1885 г. София].
- Vodinchar:** Vodinchar, O. Kievskata duhovna shkola prez vekovete. Kratak istoricheski ocherk (1631-1919) <https://liternet.bg/publish19/o_vodinchar/kievskata.htm (status 13.09.2023)> [Водинчар, Олга. Киевската духовна школа през вековете. Кратък исторически очерк (1631-1919)].
- Yordanov 1993:** Yordanov, E. Prosvetnoto delo v Tutrakansko: 1821-1940 g. Sofia: Rodno ludogorie [Йорданов, Е. Просветното дело в Тутраканско: 1821-1940 г. София: Родно лудогорие].
- Zh 1926:** Zhenski glas, br. 1-2, 1 oktomvri [Женски глас, бр. 1-2, 1 октомври].
- Zh. 1926A:** Zhenski glas, br. 8, 15 yanuari [Женски глас, бр. 8, 15 януари].
- Zh. 1927:** Zhenski glas, br. 17-18, 25 may, 2-3 [Женски глас, бр. 17-18, 25 май, 2-3].